

І.М.Копилова,

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ГОВОРІННІ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті розглянуто необхідність розробки системи вправ для навчання професійно спрямованому говорінню студентів економічних спеціальностей, основні принципи та критерії їх укладання.

The article goes on to discuss the necessity of the exercises system elaboration for training special purposes speaking skills aimed at the students of economics, main principles and criteria of their arrangement.

Метою навчання говорінню іноземною мовою студентів економічних спеціальностей у немовних вищих навчальних закладах є формування професійно спрямованої комунікативної компетенції у цьому виді мовленнєвої діяльності. Професійно спрямована комунікативна компетенція є сукупністю знань та вмінь, що дозволяють майбутньому економісту виконувати свої професійні обов'язки. Основним засобом навчання говорінню студентів економічних спеціальностей є ділова іноземна мова з урахуванням особливостей діяльності економістів, а саме їх основних функцій, посадових обов'язків, знань та вмінь, необхідних для здійснення професійної діяльності за допомогою іноземної мови.

Навчання іноземній мові здійснюється за допомогою системи вправ, розробленої для певного виду мовленнєвої діяльності. Розробкою поняття системи вправ займалися багато вчених, а саме Н.І.Гез, Ю.І.Пассов, В.А.Бухбіндер, О.Б.Тарнопольський, Н.К.Скляренко, П.Б.Гурвич, М.В.Ляховицький та інші. Актуальним є завдання розробки системи вправ для формування саме професійно спрямованої комунікативної компетенції в говорінні іноземною мовою студентів немовних ВНЗ.

Мета цієї статті – проаналізувати існуючі типи вправ для навчання іноземній мові і визначити, які з них можуть бути використані для створення системи вправ для навчання професійно спрямованому говорінню студентів економічних спеціальностей, а також виділити основні принципи та критерії укладання таких вправ.

Структура системи вправ залежить від мети і завдань навчання з урахуванням усіх факторів, що розвивають

психологічні, психолінгвістичні, соціокультурні здібності студентів до іншомовного спілкування, сприяють меті навчання іноземній мові студентів у немовному ВНЗ і відображають його зміст.

Система вправ, призначених для формування професійно спрямованої компетенції в говорінні іноземною мовою студентів економічних спеціальностей, будується на основі:

- професійного змісту навчання;
  - основних вмінь і навичок ділового спілкування у таких сферах діяльності як участь в ділових зустрічах та переговорах, презентаціях, телефонних переговорах;
  - урахування соціокультурного компонента навчання.
- Складність цієї проблеми полягає в тому, що неможливо говорити про єдину систему вправ, включених до навчального курсу, навчального посібника або виду мовленнєвої діяльності в цілому. Отже кожній певній меті навчання іноземній мові відповідає певна система вправ.

Перш за все варто визначити основні характеристики системи вправ. Постійними параметрами системи є урахування поетапності формування мовленнєвої компетенції, наявності серії вправ, чіткої послідовності їх виконання. Параметрами, що змінюються, є характер мовленнєвих операцій, етап навчання, види комунікативної діяльності, дозування навчального матеріалу, його циклічність.

Система вправ для формування професійно спрямованої компетенції в говорінні іноземною мовою студентів економічних спеціальностей повинна містити етапи оволодіння мовленням: процес починається із засвоєння мовного матеріалу, проходить стадію оволодіння первинними уміньми і навичками та завершується етапом розвитку й удосконалення мовленнєвих умінь. З іншого боку, система вправ повинна враховувати поетапність формування розумових здібностей, де кожен етап передбачає послідовність певних операцій. Ці операції мають три фази: орієнтуючу, виконуючу і контролюючу. Таким чином при укладанні системи вправ потрібно врахувати три етапи засвоєння матеріалу, а саме: етап осмислення матеріалу і формування мовленнєвих навичок, етап вдосконалення сформованих мовленнєвих навичок та етап розвитку

мовленнєвих умінь.

Система вправ для формування професійно спрямованої компетенції в говорінні іноземною мовою у студентів-економістів повинна відповідати таким вимогам:

• бути послідовною і будуватися з урахуванням зростання мовної та операційної складності процесу навчання;

• дотримуватися трьох етапів становлення мовленнєвих умінь;

• враховувати закономірності формування мовленнєвих умінь у говорінні;

• бути раціонально організованою і включати серію вправ;

• враховувати повторюваність і циклічність навчального матеріалу;

• включати контроль системи вправ.

Для створення системи вправ слід визначити:

- 1) типи і види вправ;
- 2) послідовність набуття умінь, враховуючи поетапний характер їх формування;
- 3) способи контролю усних висловлювань;
- 4) відповідність критеріїв відбору вправ.

Ці критерії є актуальними як для навчання іноземній мові в цілому, так і для навчання іноземній мові за професійним спрямуванням. Однак навчання професійно спрямованого говоріння має свої особливості. Слід вирізнити сім ключових критеріїв, що складають основу системи, а саме: комунікативність, вмотивованість, спрямованість вправ на сприймання і передачу інформації, рівень контролю за мовленнєвою діяльністю студентів, присутність ігрового компонента, наявність опорного матеріалу, спосіб організації виконання вправ. Враховуючи той факт, що метою навчання є формування професійно спрямованої комунікативної компетенції у говорінні іноземною мовою, до основних критеріїв слід зарахувати також критерій професійної спрямованості.

За критерієм комунікативності виділяють такі види вправ: некомунікативні або мовні, умовно-комунікативні або умовно-мовленнєві, які входять до підсистеми тренувальних вправ і формують навички говоріння, і комунікативні або мовленнєві, що формують уміння в говорінні. У професійно спрямованому

навчанні говорінню іноземною мовою перевага надається ситуативно обумовленим вправам, що дозволяє максимально наблизити процес спілкування на занятті до реального процесу спілкування. Таким чином увага студентів зосереджується на функції, а не на формі. Ситуативність умовно-мовленнєвих вправ сприяє автоматичному запам'ятовуванню форми, що у подальшому забезпечує здатність функціонування мовленнєвих умінь. Для створення системи вправ з метою формування у студентів професійно спрямованої компетенції в говорінні іноземною мовою актуальними є умовно-комунікативні та комунікативні вправи. Кількість некомунікативних вправ повинна бути зведена до мінімуму.

За критерієм вмотивованості розрізняють вмотивовані та невмотивовані вправи. Цей критерій тісно пов'язаний з попереднім. До невмотивованих вправ належать некомунікативні вправи, кількість яких у системі має бути мінімальною. Некомунікативні вправи використовуються для формування орфоепічних, граматичних і лексичних навичок говоріння. За умови ситуативної організації навчального процесу у студентів виникає потреба висловити своє ставлення до запропонованої ситуації, що забезпечує невимушеність спілкування.

За критерієм спрямованості вправ на сприйняття і відтворення інформації розрізняють рецептивні, репродуктивні, рецептивно-репродуктивні, продуктивні і рецептивно-продуктивні вправи. Послідовне виконання цих видів вправ відображає етапи формування умінь і навичок у говорінні. У цьому переліку рецептивні й репродуктивні вправи, завдання до яких сконцентровані на формі, а не на змісті, є мовними вправами і відповідають нульовому етапу формування навичок. Ситуативно вмотивовані репродуктивні й рецептивно-продуктивні вправи відповідають етапу формування навичок. За способом виконання дій вони розподіляються на вправи з елементами імітації, підстановки і трансформації. Рецептивно-продуктивні вправи нижчого рівня використовуються на даному етапі для формування умінь побудови керованого діалогу і монологу. Їм властиві наявність мовленнєвого завдання, ситуативність фраз, заданість мовленнєвої діяльності, наявність

опорного матеріалу. Продуктивні й рецептивно-продуктивні вправи вищого рівня відповідають етапу формування вмінь усного професійно спрямованого висловлювання в діалогічному монологі.

За рівнем керування мовленнєвою діяльністю студентів розрізняють вправи з повним, частковим та мінімальним керуванням. Вправи з повним і частковим керуванням відповідають етапу тренування у спілкуванні; вправи з мінімальним керуванням відповідають етапу практики у спілкуванні. Вправи з повним керуванням – це, головним чином, імітація одиниці мовлення. Вправи з частковим керуванням виконуються за заданим зразком, проте у студента є певний вибір одиниць мовлення відповідно до ситуації говоріння (це вправи на підстановку, трансформацію, завершення зразка висловлювання, відповіді на запитання тощо). Результатом виконання вправ з мінімальним керуванням при формуванні професійно спрямованої компетенції в говорінні іноземною мовою є побудова усного тексту.

За критерієм наявності ігрового компонента розрізняють вправи без ігрового компонента, з нерольовим ігровим компонентом та з рольовим ігровим компонентом. Кількість вправ без ігрового компонента незначна. Вони можуть бути використані для введення професійно спрямованої лексики і включають наступні види: зіставлення лексичних одиниць із визначеннями, зіставлення з відомими словами іноземної мови за допомогою синонімів; вправи для аналізу словосполучень (визначення окремих компонентів, побудова словосполучень та речень з наведених компонентів); визначення значення слова або словосполучення за допомогою контексту, ілюстративного речення або малюнка.

Вправи з нерольовим ігровим компонентом можуть включати відновлення пропущеної інформації, розгадування кросвордів, відповіді на запитання тощо. Вправи з рольовим ігровим компонентом є основою формування професійно спрямованої компетенції в говорінні іноземною мовою, при цьому гра виступає у формі безпосереднього, але продуманого і керованого спілкування викладача з групою.

Рольова гра на заключному етапі навчання поєднується з

діловою грою. У таких іграх формування вмінь говоріння відбувається на фоні професійної діяльності, що має певну модель. У рольових і ділових іграх увагу студентів зосереджено не на формі висловлювання, а на розв'язанні поставленої мети.

За наявністю або відсутністю опорного матеріалу вправи можуть бути без опорного матеріалу, із спеціально створеним опорним матеріалом та з природним опорним матеріалом. Опорний матеріал є необхідною передумовою успішного формування навичок. При укладанні системи вправ для формування професійно спрямованої компетенції в говорінні іноземною мовою слід використовувати вправи з вербальним опорним матеріалом (підстановчі таблиці, структурно-мовленнєві схеми висловлювання, перелік ключових слів), з вербально-зображувальним опорним матеріалом (схеми, графіки, таблиці), зображувальним опорним матеріалом (фотографії, малюнки) та вправи без опорного матеріалу. Опорний матеріал може розроблятися викладачем і студентами.

За способом організації вправи розподіляються на фронтальні, парні, групові й індивідуальні. Перевагу треба надавати парним і груповим видам роботи, в яких імовірність виникнення діалогічного монологу є найбільш очевидною.

За критерієм професійної спрямованості розрізняються вправи з нульовою, частковою і максимальною професійною спрямованістю. Професійна спрямованість тісно пов'язана з лінгвосоціокультурною спрямованістю і враховує специфіку ділового спілкування, характерного для країн, мова яких вивчається, і прийнятого в міжкультурному спілкуванні. Перевага надається вправам з частковою та максимальною професійною спрямованістю.

Описані вище критерії вправ одночасно є одночасно і принципами їх створення. Це – принципи комунікативності, вмотивованості, професійної спрямованості мовленнєвих дій студентів, продуктивності, ситуативної спрямованості вправ, принцип керування мовленнєвими діями тих, хто навчається, використання опорного матеріалу. До перелічених принципів слід додати принцип адекватності, де під адекватністю розуміємо відповідність комунікативних завдань віковим особливостям студентів, рівню сформованості їхньої професійної

компетенції, рівню сформованості іншомовної компетенції, а також принцип позитивного емоційного впливу на мовленнєву діяльність студентів.

Вправи повинні мати чітку структуру і складатися з таких компонентів: формулювання завдання, виконання завдання і контроль. Зразок виконання завдання вважається факультативним компонентом вправи. Завдання формулюються відповідно до принципу комунікативності, що дозволяє моделювати конкретний відрізок реального процесу комунікації, зберігаючи в моделі суттєві риси модельованого об'єкта [5, с.23]. У навчально-комунікативній ситуації, викладеній у завданні, залежно від типу вправи чітко визначаються учасники спілкування, їх ролі, комунікативні наміри, умови спілкування, їх професійна спрямованість. Комунікативна ситуація створює умови для вмотивованого висловлювання в процесі навчального спілкування. Вмотивованість може бути комунікативною, комунікативно-рольовою та ігровою. Кожна комунікативна ситуація передбачає елемент новизни, під якою слід розуміти зміну взаємовідносин співрозмовників, об'єкт мовленнєвого впливу, зміст висловлювання, супроводжуючі обставини, предмет обговорення [4, с.3].

Навчання професійно спрямованого говоріння будується на принципах і критеріях, характерних для навчання іноземній мові в цілому. Проте цей процес має свою особливість: формування професійно спрямованої компетенції в говорінні іноземною мовою у студентів економічних спеціальностей здійснюється паралельно із формуванням їх фахової компетенції. Таким чином, вважаємо, що система вправ для формування професійно спрямованої компетенції в говорінні іноземною мовою повинна відповідати таким стандартним вимогам: заданість ситуації, професійна спрямованість завдань, природність ситуації спілкування, вмотивованість мовленнєвої дії студентів, наявність вказівок на дію з навчальним матеріалом, новизна. Основу такої системи вправ повинні складати критерії комунікативності, вмотивованості, спрямованості вправ на сприймання і передачу інформації, рівня контролю за мовленнєвою діяльністю студентів, присутності ігрового компонента, наявності опорного матеріалу,

способу організації виконання вправ, професійної спрямованості.

Список використаних джерел:

1. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. – М.: Русский язык, 1989. – 277 с.
2. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
3. Личко Л.Я. Формування у студентів менеджерів англomовної професійно спрямованої компетенції в говорінні // Іноземні мови. – 2005. – №1. – С.30-35.
4. Скляренко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь // Іноземні мови. – 1999. – №3. – С.3.
5. Скляренко Н.К. Типологія вправ для навчання ділового спілкування та сучасні вимоги до них // Навчання ділової англійської мови у Східній Європі: для чого та як? Міжнародна наукова конференція. Тези доповідей. – Дніпропетровськ, 2004. – С.23-25.